

VACACIÓNS CON TRABALLO

EXPERIENCIAS SOLIDARIAS 2013

Testemuños de participantes no programa Vacacións con Traballo do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

EDITA: Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

COORDINA: Secretaría Técnica do Fondo Galego (IGADI)

SEDE: Rúa Varsovia, 4ºC - 6º, 15703 Santiago de Compostela (A Coruña)

TELÉFONO: 981 555 999 - Fax: 981 565 203

SECRETARÍA: Avenida Joselín nº7, Portal 3, 4ºB, 36300 Baiona (Pontevedra).

TELÉFONO: 986 357 238 - 698 144 536

ENDEREZO ELECTRÓNICO: info@igadi.org / www.fondogalego.org

FOTOGRAFÍAS: Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

DESEÑO: PositiBos.com

IMPRESIÓN: Gráficas Feito SL

DEPÓSITO LEGAL:

**fondo
galego**

de cooperación
e solidariedade

EXPERIENCIAS SOLIDARIAS 2013

Testemuños de participantes no programa Vacacións con Traballo
do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

VACACIÓNS CON TRABALLO EXPERIENCIAS SOLIDARIAS 2013

Testemuños de participantes no programa Vacacións con Traballo
do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

■ PRÓLOGO

pax. 6

VACACIÓNS CON TRABALLO EN NICARAGUA

pax. 8

Datos básicos de Nicaragua

pax. 8

Testemuño de EMILIO CUIÑAS

pax. 13

VACACIÓNS CON TRABALLO EN CABO VERDE

pax. 24

Datos básicos de Cabo Verde

pax. 24

Testemuño de MARÍA JESÚS OLIVARES

pax. 29

■ EPÍLOGO

pax. 42

PRÓLOGO

Velaquí por oitavo ano consecutivo o caderno de experiencias de Vacacións con Traballo, o programa de voluntariado internacional dirixido ao persoal das administracións sociais do Fondo Galego. O contexto é ben diferente pois, dada a contracción económica que significou a adaptación da colaboración coa Xunta de Galicia, a oferta reduciuse de catro a dúas prazas. No entanto, a ilusión das e dos participantes e o interese das entidades de acollida mantivéronse intactos.

Tamén permaneceron inalterables os obxectivos da iniciativa, que van desde o asesoramento técnico ata o contacto con novas realidades, pasando por un intercambio bidireccional de coñecementos. Estas metas acadadas en terreo tradúcense á volta nunha sensibilización que se estende cara o interior dos concellos e as deputacións. As súas traballadoras e traballadores convértense así en potencial motor de transformación social cara actitudes solidarias, á vez que estimulan aos propios gobernos locais e provinciais a dinamizar a cooperación municipalista.

Emilio Cuiñas, técnico de turismo do Concello de Ourense, e María Jesús Olivas, directora da Casa de Acollida de Mulleres de Ferrol, pasaron as Vacacións con Traballo 2013 colaborando, respectivamente, co Instituto de Promoción Humana-Somoto, en Nicaragua, e coa Cámara Municipal de Porto Novo, en Cabo Verde. Porén, a través do seu relato cédenlle o protagonismo ás auténticas artífices do desenvolvemento: as poboacións do Sur.

Así pois, no contacto coa pobreza, extrema en moitos casos, este achegamento permite descubrir virtudes e potencialidades que poden contribuír a paliar esa situación, de aí a necesidade de que a cooperación internacional teña unha continuidade. No eido persoal e laboral, as aprendizaxes que se tiran da diversidade son moitas, pero sempre baseadas na esencia humana que nos une e na convicción de que somos iguais en dereitos, por iso temos que sumar, sempre sumar, e loitar para que se cumpran.

Os retos son grandes e os recursos escasos, pero a vontade é máxima.

Teresa París - Presidenta do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade

VACACIÓNS CON TRABALLO EN NICARAGUA

DATOS BÁSICOS

NOME OFICIAL: República de Nicaragua.

CAPITAL: Managua. Aproximadamente 2.132.000 habitantes.

SUPERFICIE: 130.370 km². É o país con maior superficie de América Central, localizado entre o Océano Pacífico e o Mar Caribe, fronteirizo con Honduras e Costa Rica. Nicaragua posúe unha notable diversidade xeográfica, con rexións volcánicas, montañosas e de alta pluviosidade, así como unha das maiores reservas de auga fresca en América Central, o Lago de Nicaragua. No entanto, existen problemas ambientais derivados da polución marítima, da deforestación e da erosión do solo.

POBOACIÓN: 5.992.000 habitantes (Banco Mundial, 2012). O Censo Nacional realizado en 2005 cifraba a poboación nicaraguana en 5.168.000 habitantes. Segundo o Banco Central de Nicaragua, a poboación ascende a 6.071.000 habitantes (2012). Para a CIA World Factbook, as estimacións son de 5.848.161 habitantes (2014). O crecemento demográfico calculase nun 1,78%, mentres que un 58,3% da poboación vive en zonas urbanas. A densidade demográfica é de 42,7 hab/ km². Existe unha poboación inmigrante de aproximadamente 30.000 persoas, sobresaíndo colectivos de orixe armenia, xudía, palestina, libanesa e siria.

ALFABETIZACIÓN: 88,4% (Banco Mundial, 2008). En 2008, a Unesco anunciou que Nicaragua estaba realizando “pasos avanzados e positivos” por alcanzar o rango de país “territorio libre de analfabetismo”, debido á efectividade da ampliación dos seus programas educativos, que lograron reducir a menos do 5% a taxa de analfabetismo. Segundo a CIA World Factbook (2012), a taxa de alfabetización é de 78%.

En agosto de 2009, o presidente Daniel Ortega anunciou publicamente que Nicaragua acadaba o rango de país “libre de analfabetismo”. Posteriormente, o Ministerio de Educación reafirmou estas declaracións considerando que o país chegaba formalmente ao rango de “totalmente libre de analfabetismo”, tras reducirse esa taxa a menos do 0,5%. Non obstante, nun comunicado emitido en setembro de 2010, a representación da Unesco en Managua non avalou estas declaracións públicas do goberno, considerando que Nicaragua é un país “máis ou menos alfabetizado”, aínda que recoñece o positivo logro de Ortega ao reducir a taxa de analfabetismo a menos do 3,5% da poboación.

ESPERANZA DE VIDA AO NACER: 74 anos (PNUD, 2011). Segundo o Banco Central de Nicaragua (2012), este índice é de 72,7 anos. Para a CIA World Factbook, o índice estaría nos 72,2 anos (2013).

SAÚDE PÚBLICA E ENFERMIDADES: En Nicaragua existen diversas doenzas comúns que se cobran un número considerable de vidas humanas. Nese senso, atópanse certos niveis de proliferación de malaria, diarrea, hepatite A e

febre tifoide. Cómpre tamén tomar en conta os estragos socioeconómicos e sanitarios causados polo paso de furacáns na costa Caribe.

ÍNDICE DE DESENVOLVEMENTO HUMANO (IDH): 0,461. Posición 129 entre 187 países (Informe IDH, 2013). Considerado país de “nivel de desenvolvemento humano medio” (PNUD, 2010). Para o Banco Mundial (2011), Nicaragua corresponde ao grupo de “países de ingreso mediano baixo”.

LINGUAS: A lingua oficial é o español, falado polo 97,5% da poboación (Censo Nacional, 2005). Existen comunidades que falan inglés, crioulo, miskito (lingua das comunidades aborixes principalmente localizadas na costa Caribe, falada por un 1,7%) e outras linguas indíxenas (sumu, rama, garífuna).

CONFIGURACIÓN RACIAL: 69% mestizos, 17% brancos, 9% negros, 5% amerindios. Segundo estatísticas oficiais do Instituto Nacional de Información e Desenvolvemento (Inide), a configuración racial divídese do seguinte xeito: 27% miskitos, 25% mestizos da costa Caribe, 25% outros (brancos, mestizos); 10% comunidades indíxenas chorotega, nahua, mange; 5% crioulo (kriol); 5% xiu, sutiava; 3% cacaopera, matagalpa.

RELIXIÓNS: Católica (58,5%), evanxélica (21,6%), moraviana (protestantes da Irmandade Moraviana, 1,6%), testemuñas de Xehová (1%), outras (1,7%).

MOEDA: Córdoba Ouro Nicaraguano (NIO). A convertibilidade é de 1 € = 35,55049 NIO e de 1 NIO = 0,02813 € (marzo 2014).

PIB PER CÁPITA: US\$ 1.650 (Banco Mundial, 2012). Segundo a CIA World Factbook, ascende a US\$ 4.500 (estimacións 2013). Para o Banco Central de Nicaragua, este índice é de US\$ 1.800.

CRECEMENTO ECONÓMICO: 5,3% (Banco Central de Nicaragua, estimacións 2013).

DÉBEDA PÚBLICA: 40,8% do PIB (Banco Central de Nicaragua, 2012).

DESEMPREGO: 7,4% da poboación economicamente activa (Banco Central de Nicaragua, 2013). Estímase igualmente que existe un 46,5% de poboación na economía informal ou subempregada.

POBREZA: 42,5% (Informe IDH, PNUD, 2011). Segundo o Banco Mundial, entre 2005 e 2009 a taxa de pobreza en Nicaragua caeu preto de seis puntos porcentuais, o cal representa unhas 230.000 persoas que xa non son pobres, nas áreas rurais. Para o PNUD, desde 2005 a extrema pobreza baixou o seu índice do 17,2% ao 11,2%.

DIVISIÓN DO PIB: Agricultura (16,9%); industria (25,8%); servizos (57,3%).

INFLACIÓN: 5,54% (Banco Central de Nicaragua, decembro 2013). Para febreiro de 2014, a inflación acumulada foi de 5,3%.

PRINCIPAIS SOCIOS COMERCIAIS: Estados Unidos, El Salvador, Honduras, Costa Rica, México, Venezuela, Guatemala, China.

PRINCIPAIS RECURSOS: Ouro, prata, cobre, tungsteno, zinc, pesca.

INDEPENDENCIA: 15 de setembro de 1821 (independencia do Imperio español). Despois, a actual República de Nicaragua logrou a súa autonomía política do entón denominado I Imperio mexicano o 19 de marzo de 1823. Posteriormente, Nicaragua pasou a formar parte da Unión Centroamericana, da que se separou definitivamente en 1838, sendo o primeiro Estado en separarse desa unión rexional.

TESTemuño de Emilio Cuiñas Otero

TÉCNICO DA CONCELLERÍA DE TURISMO DO CONCELLO DE OURENSE.
INSTITUTO DE PROMOCIÓN HUMANA-SOMOTO, NICARAGUA.

Durante o mes de outubro de 2013 gocei da miña primeira experiencia nun proxecto de cooperación internacional a través do programa do Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade Vacacións con Traballo. Está dirixido a persoal técnico da administración local. Solicitei unha das prazas demandadas, como técnico de turismo, e fun seleccionado.

A miña misión consistía en dar apoio a un proxecto de desenvolvemento turístico en Nicaragua promovido por unha organización chamada Inprhu. Concretamente en Totogalpa, preto da cidade de Somoto, no departamento de Madriz. Tiña referencias da zona por outros compañeiros que participaran anteriormente no mesmo proxecto e por tanto unha certa idea do que me podería atopar. As indicacións e consellos do Fondo tamén foron moi acertadas, demostrando un gran coñecemento da realidade da zona.

O primeiro que me gustaría contar é que o trato recibido durante toda a miña estada en Nicaragua por parte das e dos membros do Inprhu foi extraordinario. Estiveron sempre pendentes das miñas necesidades en canto aloxamento, manutención e transporte, e cheguei a sentirme como un membro máis da organización. Participei tanto en actividades que tiñan que ver co meu come-

tido principal arredor do turismo como doutras moi interesantes. Proxectos de loita contra o traballo infantil, capacitación agraria, xestión de recursos hídricos, artesanía, construción de vivendas, sanidade ou educación ambiental, entre outros. Foi un proceso intenso, de inmersión nunha organización, nun territorio e nunha sociedade para min descoñecidas. Desde o primeiro momento fun consciente de que trinta días serían insuficientes para poder coñecer minimamente aquilo e achegar algo de valor.

Sorprendéronme as expectativas coas que fun recibido. Un “experto en turismo que tiña moito que aportar e que sería de gran axuda para a organización”. Espero que de algo servira a miña colaboración, pero teño claro que recibín infinitamente máis do que acheguei.

A estadia contou con varias etapas que coinciden con cada unha das catro semanas de permanencia en Nicaragua.

CHEGADA E TOMA DE CONTACTO

Despois dunha longa viaxe cruzando o Atlántico, cheguei a Managua previa escala en San José de Costa Rica. No aeroporto esperaba Marvin e montamos nunha furgoneta na que tamén agardaban outras persoas que, máis tarde, descubrín que traballaban no Inprhu. Estaba tan canso que pasei durmindo as tres horas de viaxe ata Somoto. Fun recibido pola familia de Bislán. Ensináronme a casa e o meu cuarto. O día seguinte era venres e preguntoume se quería

descansar e comezar a traballar o luns, pero díxenlle que non. Canto antes mellor, así que quedamos ás sete da mañá para irmos paseando ata o Inprhu. Son como tres cuadras ao leste ata igrexa e despois unha en dirección norte. Está preto e non ten perda, pero en Nicaragua as rúas non teñen nome e hai que orientarse polas cuadras (mazás) e puntos de referencia.

No Inprhu preséntanme a todo o mundo e todas e todos me reciben con alegría. Poñen cara de pena cando descubren que só estarei un mes. Fago a ruta con outra voluntaria recén chegada: Laura, de Costa Rica, que vai quedar por un ano.

Sorprendéronme as instalacións, o persoal e os medios cos que conta o Inprhu. Bislan explícame que son máis de cen empregados. Pasamos a mans de Karla, que organiza para irmos coñecer outros centros do Inprhu. Visitamos unha planta de selección de *frijoles* nas aforas de Somoto e un centro que reúne os proxectos de educación infantil e investigación agraria.

Xantamos no Inprhu e visitamos o Centro de Educación Alternativa Rural (CEAR) de Telpochcalli e, por fin, a comunidade de Palmira, onde está o albergue de turismo que forma parte do proxecto que temos que potenciar. Ambos os dous no concello veciño de Totogalpa.

A fin de semana foi de inmersión total. O sábado xantei na casa de Dona Gladis, a lideresa do Inprhu, e de Don Luis. Falamos de moitas cousas, de política,

de Galicia, da pobreza, dos proxectos, do moito que agardaban de min.... Con Don Luis percorrín unha boa parte do departamento de Madriz. Volvemos a Totogalpa, visitamos unha comunidade cun proxecto de construción dunha igrexa, vin moita pobreza e moitos asentamentos con vivendas levantadas polo Inprhu. Por todos lados atopas carteis de proxectos de cooperación internacional. Luxemburgo, España, Castela León, Concello de Vigo, Xunta de Galicia, Xapón...

O domingo tamén percorremos con Don Luis a zona de Cusmapa, La Sabana e San Lucas. Foi unha fin de semana intensa con moita información, nomes, topónimos e historias de tanta xente que case non as podía asimilar.

Esta toma de contacto foi moi importante e por iso me estendo nos detalles. As persoas que coñecín neses días acompañáronme o resto do mes, e tamén os lugares, a comida, os ruídos, a música e as conversas.

1ª SEMANA

A primeira semana foi de toma de contacto cos proxectos. A miña idea era facer unha análise do que estaba feito, falar coas persoas interesadas sobre as expectativas de futuro e realizar algunhas propostas.

Descubrín que os tempos son diferentes aos que manexamos aquí, sendo moi normal que as cousas se pospoñan sen motivo aparente e que ninguén se preocupe por iso.

Estaba prevista unha visita a fondo en Palmira, unha estadía en Cusmapa para asesorar a Alcaldía, manter reunións con axentes turísticos locais e algunhas cousas máis que conseguimos realizar nas semanas sucesivas.

Pasei moito tempo con Don Luis coñecendo en detalle o funcionamento do Inprhu con visitas sucesivas ao CEAR, a Palmira e a moitas persoas beneficiarias dos proxectos.

Coincidín cun grupo de canadenses que realizaban un intercambio de varios meses. Unha das coordinadoras convidoume a explicar os motivos da miña presenza en Somoto e en que consistía o meu traballo. Foi unha experiencia gratificante, aínda que penso que non entenderon ben o feito de que unha persoa gastara os seus días de vacacións dese xeito.

Unha xornada acompañei a Armando, xefe de proxectos do Inprhu, a impartir un obradoiro de elaboración de insecticidas orgánicos a una comunidade campesina.

Na fin de semana fixen de turista visitando Managua e Granada. O contraste co norte é moi grande. O clima e a actividade turística acapararon a miña atención. Moita calor en Managua e moitos turistas en Granada.

2ª SEMANA

Nesta semana incorporeime a un grupo de traballo multidisciplinar que está redactando unha memoria para optar á candidatura á figura de xeoparque da Unesco, liderado pola Alcaldía de Somoto e con participación de profesorado universitario e do Instituto de Turismo de Nicaragua.

Fixen unha visita co profesor Ballardo a varios xacementos arqueolóxicos e reunímonos coa coordinadora para falar da organización do proxecto.

O pouco tempo dispoñible non me permitiu afondar, pero penso que o xeoparque pode ser unha figura importante como base para a planificación turística do departamento de Madriz. A clave está na implicación e cooperación entre as alcaldías e o goberno de Managua.

Tamén fixen a visita que estaba prevista a semana anterior a Cusmapa. Acompañado de Janet, tivemos unha xuntanza co alcalde e o grupo de goberno para analizar un documento de Plan Estratéxico de Turismo. Gústame a zona pero os problemas de accesibilidade (dúas horas en camioneta por pistas de terra desde Somoto) e a ausencia total de equipamentos turísticos, entre moitas outras carencias, dificultan acadar os optimistas obxectivos marcados.

O resto do día dedicámolo a coñecer a zona, acompañado por unha guía local, formada polo Inprhu, e iniciativas interesantes como unha cooperativa de cul-

tivo de fresas ou centro de investigación agrícola financiado por Estados Unidos con fondos da cooperación internacional agora abandonado.

A fin de semana fun de turista con Laura, de Costa Rica, e visitamos Estelí, León e a Praia das Peñitas. Unha conversa coa dona do hostel de Estelí e a estadia na praia déronme algunhas pistas sobre un dos problemas máis importantes do turismo tanto en Nicaragua coma noutras partes do mundo: o turismo sexual e a explotación infantil, sobre as que tamén escribín unha entrada no blog de Vacacións con Traballo.

3ª SEMANA

Esta semana foi a que máis tempo pasei na sede do Inprhu. Repasando documentación sobre xeparques, escribindo no blog ou buscando ideas para os proxectos que requirían de memorias para novas fases.

Tiven tempo de visitar o proxecto da escola de campo Santo Domingo, onde un grupo de campesiñas e campesiños formaron unha cooperativa para producir hortalizas, grans, coidar gando e mellorar os problemas de acceso á auga da comunidade.

Na fin de semana tentei ir ata Ometepe pero foi imposible a comunicación por estrada, de modo que repetín visita a Estelí e, por fin, ao esperado canón do río Somoto. Unha tormenta desaconsellara facer a ruta a primeira semana. A ex-

pedición estaba formada por unha costarriqueña, unha canadense, un galego e o guía local. Mereceu a pena, pois foi un percorrido moi divertido saltando de poza en poza ou deixándose levar pola corrente do río Coco. Hai que prestar atención para descubrir os impactos e contrastes que xera a actividade turística. Un síntoma é o feito de que o noso guía gañou nunha mañá máis diñeiro do que gañaría traballando como campesiño durante unha semana.

Semana de despedidas e de pechar temas pendentes.

Unha xornada dediqueina a participar nun taller destinado á elaborar a Estratexia Institucional sobre os Dereitos Ambientais de Nenas/os e Adolescentes. Esta convivencia tamén serviu para a avaliación do estado dalgúns dos proxectos do Inprhu. Foi interesante coñecer a que se dedicaban as miñas compañeiras e compañeiros e mais as dificultades que tiñan no día a día. Loita contra o traballo infantil, programas de nutrición para a infancia ou educación ambiental eran os temas principais. A pobreza, a falta de expectativas, a violencia no ámbito familiar e na rúa achábanse entre algúns dos problemas máis comúns.

Sobre a marcha propuxeron a posibilidade acompañar a un equipo de rodaxe para un vídeo sobre un proxecto de construción de vivendas en Cuspama que estaba financiado polo Concello de Lugo. Viaxamos ata a zona menos accesible e cos maiores índices de pobreza de Nicaragua. Compartir a xornada con esas familias e escoitar as súas testemuñas de como a cooperación contribuíu a mellorar as súas vidas foi emocionante.

O venres agasalláronme cunha cea de despedida na casa de Dona Gladis, a lideresa do Inprhu. Unha muller con moito carisma e coas ideas moi claras.

Gustáronme o seu discurso e o seu traballo, e a súa habilidade política para consolidar a organización e traballar nunha contorna hostil.

O sábado leváronme ata Managua para coller o avión de volta. Un mes intenso que nunca esqueceréi.

CONCLUSIÓN

O mes pasou voando e foi unha experiencia moi intensa que recomendo a todo o mundo e que teño que repetir. Mellorou a miña comprensión do mundo e permitíume descubrir a utilidade da miña formación como xeógrafo para entender o funcionamento do clima, dos sistemas de produción agraria, das comunicacións e as dinámicas sociais e económicas.

Gardo gran recordo de todas e todos os integrantes do Inprhu cos que tiveron a sorte de coincidir. Foi unha viaxe moi cómoda e rompín cunha chea de tópicos. Nicaragua é un país tranquilo no que te podes mover sen problema. Non tiveron dificultades coa comida, nin coa calor, nin cos mosquitos, nin coa auga.

Sobre o turismo, repetín varias veces un discurso que agora manteño. A moita xente non lle gusta, pero considero que a miña misión é dar unha opinión realista é fundamentada. O turismo crea moitas expectativas, pero non en todos os lugares se dan as condicións para a súa implantación. Antes de apostar polo turismo é preciso mellorar as precarias condicións de vida da poboación

local, os servizos educativos e sanitarios, o acceso á auga, os sistema produtivos ou diversificar as economías familiares. Moitos retos e poucos recursos económicos e técnicos, o que recomenda aparcar o discurso dos “milagres do turismo” e centrarse nunha política global de desenvolvemento e superación da pobreza. Sobre este tema falei nunha entrada no blog.

Á volta, todo o mundo me preguntaba pola miña experiencia persoal, pero repetín varias veces que iso era o de menos.

O verdadeiramente importante é que en Somoto e no norte de Nicaragua as condicións de vida da poboación son moi precarias, chegando á pobreza extrema, e as posibilidades de mellora case inexistentes nalgunhas zonas.

É importante que existan organizacións coma o Inprhu que loitan para mellorar esta situación e ofrecen a esperanza dunha vida mellor. A partir de pequenos cambios, buscan a autonomía das persoas e a recuperación da ilusión por vivir e avanzar.

O importante é que estas organizacións precisan da axuda da cooperación internacional para poder sacar adiante proxectos e que os países ricos temos a obriga de apoialos.

Blog da experiencia: <http://vacacionscontraballo.wordpress.com>

VACACIÓNS CON TRABALLO EN CABO VERDE

DATOS BÁSICOS

NOME OFICIAL: República de Cabo Verde.

CAPITAL: Praia, na Illa de Santiago, 113.665 habitantes.

SUPERFICIE: 4.030 km². O arquipélago está localizado no punto máis occidental do continente africano, a 600 km de Senegal. Conta con dez illas de configuración desértica, volcánica e tropical. Divídense en dous distritos: as de Sotavento, ao Sur (Santiago, Maio, Fogo e Brava), con capital en Praia; e as de Barlovento, ao Norte (Santo Antão, São Vicente, Santa Luzia, São Nicolau, Sal e Boavista), con capital en Mindelo.

O clima é árido, con veráns quentes e secos. Son frecuentes as secas, polo que resulta preocupante a escaseza de auga, afectando seriamente ás actividades agrícolas e gandeiras (só un 10% do solo está cultivado). Isto determina unha forte dependencia das importacións de alimentos, así como tamén dos hidrocarburos.

POBOACIÓN: 531.046 habitantes (CIA World Factbook, 2013). Os datos do Censo Nacional de 2010 identifican unha poboación de 491.875 persoas (Instituto Nacional de Estatística de Cabo Verde, 2010). Segundo o Banco Mundial (2012), a poboación é de 494.401 habitantes. O crecemento demográfico calculase nun 1,4% e a densidade de poboación é de 132 hab/km². Segundo o Instituto Nacio-

nal de Estatística, un 61,8% da poboación vive en zonas urbanas (PNUD, 2013). Un 40% da poboación é menor de 18 anos e un 31% é menor de 15 anos (Datos de Jeune Afrique/L'Intelligent).

ALFABETIZACIÓN: 84,8% (PNUD, 2010). Segundo o Instituto Nacional de Estatística de Cabo Verde, este índice é de 82,8% [2013]. O índice de escolarización calcúlase en torno ao 84%.

ESPERANZA DE VIDA AO NACER: 74,2 anos (PNUD, 2011). A taxa de fecundidade está en 3,5 fillos. Decrece a mortalidade infantil e posúe a taxa mais baixa de infectados por SIDA/HIV en África (0,04%).

ÍNDICE DE DESENVOLVEMENTO HUMANO (IDH): 0,568. Posición 133 de 187 países, considerado no “nivel de desenvolvemento medio” (PNUD). Entre 2000 e 2010, este índice pasou de 0,500 a 0,534, unha mellora principalmente enfocada na alfabetización, a saúde e a esperanza de vida ao nacer (PNUD, 2013). Cabo Verde é o terceiro país de África con mellores rexistros de IDH. Tamén é o terceiro na Comunidade de Países da Lingua Portuguesa (CPLP) e o mellor clasificado entre os Países Africanos de Lingua Oficial Portuguesa (PALOP).

LINGUAS: Portugués e crioulo, unha mestura do idioma portugués con linguas africanas, da que cada illa de Cabo Verde posúe un dialecto propio. O crioulo non é aínda unha lingua oficial en Cabo Verde, a pesar de que se está a discutir a súa cooficialidade co portugués. É igualmente falado na diáspora ca-

boverdiana existente en Francia, Alemaña, Italia, Luxemburgo, Países Baixos, Portugal, Senegal, España, EEUU e Brasil, entre outros países.

CONFIGURACIÓN RACIAL: Maioritariamente mestizos (71%), produto da fusión de negros autóctonos e brancos, principalmente de orixe portuguesa. Negros africanos (28%). Brancos europeos (1%).

RELIXIÓNS: Católica (98%). Presenza de credos autóctonos. Tamén existen comunidades de cristiás protestantes de diversos credos (Igrexa do Nazareno, adventistas, testemuñas de Xehová, novos apostólicos) e musulmáns (1,8%) (CIA World Factbook, 2014).

MOEDA: Escudo de Cabo Verde (CVE), dividido en 100 centavos. A convertibilidade é de €1= 110,64 CVE e de 1 CVE = 0.00921774 € (marzo 2014).

PIB PER CÁPITA: US\$ 4.100 (CIA World Factbook, 2012). Segundo o Informe sobre IDH do PNUD (2011), este índice é de US\$ 3.402. No Informe sobre Competitividade Global 2013-2014 realizado polo Foro Económico Mundial (2013), o PIB per cápita é de US\$ 3.604. Cabo Verde posúe un dos PIB per cápita mais elevados do continente africano, só por detrás de África do Sur, Gabón e Guinea Ecuatorial.

CRECIMENTO ECONÓMICO: 4,2% (Banco Mundial, 2012). Cabo Verde vén mantendo sólidos niveis de crecemento na derradeira década, en gran medida grazas ao sector do turismo e os investimentos privados. Debido á ausencia de recursos naturais e a súa posición estratéxica entre os tres continentes (África, Europa e América Latina), Cabo Verde definiu o turismo e a prestación de servizos como eixes fundamentais da súa economía, e particular dos servizos portuarios e aeroportuarios (PNUD, 2013). O país é altamente dependente das importacións, en especial do petróleo, mentres que o seu desenvolvemento agrícola enfócase no consumo interno, a pesar dos efectos da seca. A exploración de recursos marítimos constitúe tamén un forte compoñente da economía caboverdiana.

Cabo Verde ingresou en 2008 na Organización Mundial do Comercio (OMC) e no mesmo ano oficializouse a súa incorporación aos países con renda económica intermedia a nivel mundial. Con todo, o país segue dependendo considerablemente da axuda exterior, especialmente tomando en conta a importación

dun 90% dos seus alimentos. É de salientar o peso económico da diáspora caboverdiana, cuxas remesas ocupan aproximadamente un 9% do PIB do país (Banco Mundial, 2012).

DESEMPREGO: Segundo o Instituto Nacional de Estatística de Cabo Verde (2010), a taxa de desemprego calcúlase no 10,7% da poboación economicamente activa.

POBREZA: 24% de pobreza extrema (Banco Mundial, 2010). O Banco Mundial considera que as illas con maior poboación rural, como Santo Antão, Santiago, São Nicolau e Fogo, posúen elevadas taxas de pobreza e inseguridade alimentaria. Un 12% da poboación urbana vive en condicións de pobreza.

DIVISIÓN DO PIB: Sector primario 8,8%; sector secundario 18,1%; sector terciario 73,1%. Segundo o PNUD (2013), a división sería: servizos (80%), agricultura (11%), e industria e enerxía (9%).

INFLACIÓN: 2,5% (Banco Mundial, 2012).

INVESTIMENTOS DIRECTOS ESTRANXEIROS: 120 millóns de dólares (2010).

PRINCIPAIS SOCIOS COMERCIAIS: Portugal, Países Baixos, Marrocos, España, Gran Bretaña, Italia, Cote d'Ivoire.

PRINCIPAIS RECURSOS: Bananas, peixe, sector turístico, petróleo, sal e azucre.

INDEPENDENCIA: Tras 500 anos de dominio colonial portugués, a República de Cabo Verde declarou a súa independencia o 5 de xullo de 1975.

TESTEMUÑO DE MARÍA JESÚS OLIVARES RODRÍGUEZ

Directora da Casa de Acollida de Mulleres do Concello de Ferrol.
Cámara Municipal do Porto Novo, Cabo Verde.

INTRODUCIÓN

Desde o programa de Vacacións con Traballo, participei como técnica de Igualdade na Cámara Municipal de Porto Novo na Illa de Santo Antão, coa finalidade de poder valorar as necesidades de traballo neste eido e as futuras liñas estratéxicas a seguir.

Así durante o mes de outubro de 2013, trasladeime a Porto Novo para poder colaborar na posta en marcha do traballo en xénero na Cámara Municipal.

A miña estadía supuxo unha aproximación e unha oportunidade para coñecer de primeira man a realidade das mulleres e as políticas concretas postas en marcha na devandita Cámara, así coma os recursos existentes na materia.

A equipa do Fondo Galego presentoume tres obxectivos para a miña viaxe:

1. Colaborar no desenvolvemento de accións en materia de equidade de xénero na Cámara Municipal de Porto Novo.

2. Supervisar o proxecto de tratamento de residuos urbanos en Porto Novo, cofinanciado polo Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade e o Concello de Vigo.
3. Favorecer o traballo conxunto das tres cámaras municipais existentes na Illa de Santo Antão, a través da estimulación para a presentación conxunta de proxectos da Asociación de Municipios de Santo Antão.

A EXPERIENCIA

A colaboración como técnica de equidade de xénero

A ausencia de programación previa por parte da Cámara Municipal arredor da miña colaboración como técnica, así como as dificultades para dotarme dun espazo onde traballar, non facilitaron a colaboración. Polo que, ante a ausencia de propostas de traballo concretas por parte da Cámara, decidín a actuar pola miña conta e instalarme nas dependencias da Cámara xunto coa directora de Acción Social, Neila Dongo.

Deste xeito, decidín ir concretando datos e recollendo material teórico que me achegase información para pensar nunha diagnose sobre a situación de xénero na Cámara de Porto Novo. Neste senso, consulte fontes e documentación variada: Instituto de Estatística Caboverdiano, estudos e relatorios de

educación, Plano de Desenvolvemento da Illa, Plano de loita contra a pobreza, Planos de equidade do ICIEG, etc.

A conexión a internet dificultou en grande parte o acceso a moita desta información, e no caso concreto do INE foi preciso que desde a Cámara solicitasen os datos de xeito directo, xa que o acceso vía web foi imposible.

Realicei así unha recollida de materiais de interese, contando coa colaboración do departamento de Recursos Humanos, que fixo posible o acceso a información arredor da Cámara Municipal, co que finalmente puideron conseguir avanzar moito nunha primeira diagnose sobre a situación real tanto sobre a sociedade de Porto Novo, como da vida na propia Cámara en canto as relacións de xénero que existen.

Esta información foi completada tamén coa visita aos seguintes recursos sociais:

- Despacho Rede Sol: Atención a vítimas da violencia de xénero (VBG).
- Pousadas da mocidade.
- Centro de anciáns.
- Morabi: Asociación de mulleres con microcréditos. Actualmente po-boación destinataria de ambos os dous sexos.

- Organización das Mulleres de Cabo Verde: Xardín de infancia e sección de microcréditos.
- Dionara Anjos: Consultora de ONU Mulleres. Xurista despachos VBG.
- Centro parroquial de Cáritas: Atención a menores en risco.
- GOIP Muller en Ribeira Grande.
- Despacho Equidade de Xénero en Paúl.

A visita aos recursos partiron da miña iniciativa, mais son acompañada pola directora de Acción Social da Cámara. Pese ao meu interese por coñecer outros recursos, a dependencia da Cámara para organizar as visitas fixo que fican algunhas pendentes (ICCA, Instituto Caboverdiano das Crianças e Adolescentes, xuntanza co centro de saúde, xuntanza coas asociacións de mulleres das freguesías rurais, etc.).

Nas visitas constato como a configuración do sistema de servizos sociais na Cámara Municipal detéctase bastante reducida e a maioría dos recursos dependen do goberno do país. O traballo en equidade de xénero contou con

grandes achegas financeiras nos anos 90, mais a escaseza da época actual nótase e incide desde hai uns anos nos propios proxectos de xénero de forma incipiente, debendo adaptarse de xeito creativo e contando na maior parte das ocasións co traballo voluntario daquelas mulleres que participaron da posta en marcha dos mesmos.

Como indiquei nas observacións iniciais, solicitei información variada sobor do funcionamento da Cámara, así como datos estatísticos desagregados por sexo, de dentro da Cámara Municipal e referidos ao INE (poboacionais, educación, emprego, etc.) para o traballo de diagnose. A busca en internet na web do go-

berno achegoume documentos e relatorios de interese sobre distintas áreas de traballo, mais son maioritariamente datos do país e a concreción de Porto Novo é precisa para configurar a realidade local. Neste senso, procurei facerme con información específica do municipio e examinar con detemento os informes contidos nas distintas materias.

En contacto co departamento de Recursos Humanos, fíxenme co documento de orzamentos da Cámara Municipal e procedín a empregalo como instrumento para analizar os datos desagregados por sexos, engadíndoo na diagnose como análise da propia administración local. Neste senso, debo dicir que pou-

cas son as diferenzas nos eidos das desigualdades entre homes e mulleres no relativo á segregación horizontal e vertical no interior da propia Cámara.

A valoración da necesidade de poñer en marcha un Plano de Equidade tras a miña primeira conversa coa presidenta da Cámara comezou a chocar de fronte nas primeiras visitas aos recursos, abandonados e sen liñas de traballo actuais, debido en gran parte á ausencia de medios económicos e humanos para o seu desenvolvemento. Desta maneira, a acción en xénero por parte do goberno e dalgunhas asociacións de mulleres indicaba a necesidade de organizar e coordinar os traballos parellos feitos e promover a unificación de criterios e de cobertura de necesidades comúns. Diante desta idea inicial, definín a diagnose de xeito participativo, coa implicación de entidades de mulleres, cuestión que obtivo o o visto bo da presidenta, máis o traballo de campo ficou sen realizar durante a miña estada, aínda que quedaron desenvolvidos os cuestionarios a realizar entre os distintos sectores implicados, deixando así elaborada unha primeira aproximación que poderá ser retomada pola Cámara.

Do traballo das visitas e das conversas mantidas con case todos os actores e actrices implicadas no eido da muller, a controversia xurdiu arredor da Violencia Baseada no Xénero (VBG). Unha nova en prensa que apareceu durante a miña estada, que relataba como os homes tamén son vítimas da VBG, fixo que saltaran en min alarmas, que precisaban ser sufocadas coa opinión da xente e das e dos profesionais que traballaban de xeito directo en proxectos de muller.

A decepción medrou a medida que comprobaba como tanto no Despacho VBG como en Morabi, por exemplo, a resposta era un si rotundo ante o panorama reflectido na prensa: as mulleres caboverdianas pegan aos seus homes porque entenderon mal as políticas de igualdade e a lei de 2011 sobre VBG. Unha das suxestións feitas foi a necesidade de traballar cos homes no canto de coas mulleres, a necesidade de empoderar aos homes... Non foi até que atopei a Dionara Anjos, consultora da ONU, que me aclarou o porqué da confusión e como a sociedade caboverdiana está a confundir o tratamento da VBG debido á deficiente difusión que os *mass media* están a facer da lei, así como a necesidade de traballar para que as mulleres coñezan os seus dereitos e coñezan a lei, xa que moitas das mulleres que viven situacións de VBG non están a denunciar porque non recoñecen a situación de violencia como VBG. Finalmente, desde as propias especialistas de Acción Social agradeceron a miña insistencia co asunto, xa que elas mesmas profundaron no tema e constataron a necesidade de formación das persoas da Cámara Municipal nesta materia.

Colaboración co Xardín do Pintinho: Tradución e copia de exemplares de contos de coeducación.

Debido á asistencia do meu fillo ao xardín de infancia presteime a colaborar co mesmo nalgunha actividade. Os exemplares de contos de coeducación que copian son dous: 'Azul e rosa' e mais 'Carlota e o príncipe azul', da colección

Lila Lilaina de Edicións A Nosa Terra. Neste senso detéctase a necesidade de traballar na área de coeducación, así como de dotar de recursos e ferramentas prácticas ao profesorado, que refire atoparse sen os mesmos. Así, realicei a labor de tradución dos contos para que as mestras (na súa totalidade o profesorado de infantil é feminino) poidan facer uso deles na aula.

Supervisión do Proxecto de tratamento de residuos

Reuníme cos concelleiros J. Fonseca e J. Graza, responsables de Saneamento e Urbanismo respectivamente, que me achegan documentación sobre a compra do material (contrato e factura co xustificante de pagado) e me informan da posibilidade de participar na actividades de sensibilización ao respecto do tratamento de residuos. Indícolles o meu interese por poder falar coas traballadoras e facer un seguimento dos avances.

Finalmente, coa chegada do fotoxornalista Roberto Amado acudo a unha nova xuntanza cos concelleiros e participamos nun dos talleres de sensibilización.

Asociación de Municipios da Illa de Santo Antão:

A terceira das miñas misións foi estimular as cámaras municipais da Illa de Santo Antão (Porto Novo, Paúl e Ribeira Grande) na necesidade de que traballaran e impulsaran labores conxuntas desde a Asociación de Municipios da

Illa. Solicitei en distintas ocasións a xuntanza, mais a mesma non logrou producirse. As autoridades da Cámara de Porto Novo informáronme de que está moi desmembrada e cun nivel de funcionamento moi baixo, polo que a colaboración conxunta parece difícil de artellarse.

VALORACIÓN FINAL

A modo de conclusións, a ausencia de obxectivos prefixados arredor da miña estadía dificultaron o aproveitamento da mesma. Non entanto, o feito de compartir co persoal da Cámara as miñas dúbidas e poder intercambiar opinións acerca do funcionamento dos recursos, da lei da VBG, etc. facilitou o cambio de miras tanto en min como nas caboverdianas coas que compartín aqueles días de outubro.

O maior impacto neste senso foi a grande implicación da poboación, que axuda enormemente a que a realidade do traballo social comunitario sexa posible, acudindo a todas aquelas propostas de acción, mais non sendo meros obxectos de participación, senón achegando críticas construtivas e sobre todo o seu tempo, tempo que fai que a realidade dos recursos de atención na illa de Santo Antão sexa maior da que desde a Cámara Municipal están a ofrecer.

Finalmente, e dun xeito global, valoro o paso polo programa Vacacións con Traballo de xeito positivo para min. Poder parar, observar e mergullarme noutra realidade fixo que puidera valorar os pros e os contras das formas de intervención social que na actualidade encamiñamos no noso día a día, mais tamén a valoración dos proxectos inconclusos da cooperación internacional en Cabo Verde de forma concreta, fanme pensar se máis aló do apoio económico, baixo premisas de traballo ideadas desde contextos distintos, son realmente

unha axuda ou van en contra das necesidades reais. A falla de continuidade e a “conformidade” nas situacións que isto provoca, é coma un ciclo irrompible. Realmente a necesidade fai que se vaia actuando en función das convocatorias feitas por organismos alleos ás súas realidades e, polo tanto, as medidas encamiñadas semellan parches a feridas máis profundas. En realidade, a cooperación mantén relacións de interese baseadas no poder, o intercambio non é tal, e así o perciben desde o “Sur”, a visión da cooperación non está a pasar por boas épocas, a pregunta repítese: onde están os cartos? quen fica con eles? Mais volvemos a pechar o ciclo para volver comezar, xa que a axuda que sexa é tan precisa que aínda que non é o que preciso neste intre vou a tentar mellorar algo, aínda que non sirva para mudar o trasfondo que realmente mantén o propio ciclo.

A realización desta viaxe xunto coa miña familia foi unha oportunidade real para min a nivel laboral, mais sobre todo a nivel persoal; o traslado a un país

onde as condicións de vida son distintas ás habituais tivo grande impacto en min e nos meus. A roda de consumo, capitalismo exacerbado... sufriron un parón dun mes no que nos detivemos a reflexionar e que propiciou sentírmonos na esencia do que somos. As tardes na nosa compañía, ollando o mar, os barcos de pesca, as peixeiras, anoiteceres e olladas cara un inmenso ceo cuberto de estrelas brillantes á espera dalgunha estrela fugaz que se nos escapou. Sentirnos e sermos en conxunto, sen présas, sen expectativas alleas, foi recuperar a esencia da convivencia que en moitas ocasións aquí, no Norte “desenvolvido”, perdemos por cuestións puramente banais. A un mes de Porto Novo, realmente sei que foi unha experiencia que me axudou a reconectarme cos meus desexos de existir máis aló dos artificios desta vida que estamos a vivir.

A realidade de Santo Antão é diversa e inmensa, desde os grandes vales de Ribeira Grande e Paúl, até os empedrados das rúas de Porto Novo, a súa gastronomía (peixes fresquísimos, doces con identidade propia...) e a súa música ficarán na miña memoria co anhelos de voltar algún día...

Blog da experiencia: <http://vacacionscontraballo.wordpress.com>

■ ■ EPÍLOGO

O testemuños de María Jesús Olivares e Emilio Cuiñas poñen de manifesto que se van dando avances nas áreas de xénero e turismo, pero que aínda queda moito por facer. Un diagnóstico que, aínda que en diferentes niveis, pode ser aplicable tanto no Norte coma no Sur, e as ensinanzas non van só nunha dirección...

O Fondo Galego de Cooperación e Solidariedade volve ofertar en 2014 senllas prazas para que persoal das administracións socias coopere coa Asociación Nacional de Municipios Caboverdianos e co Inprhu-Somoto. O troco de experiencias, profesionais e persoais, seguirá sendo a base para chegar a valorar o realmente importante, rachar cos tópicos e contribuír á construción dunha cidadanía global.

O blog vacacionscontraballo.wordpress.com reúne todas as claves para quen desexe emprender este camiño. A renuncia aos días de descanso é o sacrificio que se pide a cambio, pero a trintena de viandantes que xa percorreron esta senda coinciden en que a recompensa paga a pena. Agora tedes a oportunidade de comprobalo.

**fondo
galego**

de cooperación
e solidariedade

www.fondogalego.org

Coa colaboración de

O Fondo Galego é membro da

INSTITUTO
GALEGO
DE ANÁLISE
E DOCUMENTACIÓN
INTERNACIONAL

I
GA
DI

CONFEDERACIÓN
Fondos de Cooperación e Solidariedade

XUNTA
DE GALICIA

cooperación **galega**

